

IZ ISTORIJE KRIVIČNIH NAUKA

О БЕЛЕЖЕЊУ СУДСКИХ ОДЛУКА КРИВИЧНИХ*

написао

Миленко М. Жујовић

У законима свију земаља има често много наређења, која се у пракци или врло лабаво, или никако не примењују. Често опет остварење многих законских наређења зависи од онога што се доцније, за извршење закона, административним путем нареди. Административне власти не могу, истина, да допуњују законе, али оне су увек дужне да се старају за тачну и правилну примену закона. С тога је и примена извесних наређења врло често онаква, какве је мере за то административна власт предузела и каква је правила она у томе подледу прописала.

Ја бих желео да привучем пажњу читалаца овога часописана неколико врло значајних наређења нашег казненог закона, и да заједнички разгледамо, да ли је примена тих наређења увек осигурана, какве се незгоде због њиховог неостварења јављају, и шта би се могло учинити па да се њихово остварење увек ујемчи.

* * *

У глави V о олакшавајућим и отежавајућим околностима, § 65 казненог закона, пошто је напред изрекао начело, да је злочинство или преступљење веће или мање, према томе ако има отежавајућих околности, у засебној једној тачци вели: „За особито отежавајуће околности сматраће се ако је кривац за друго злочинство или преступљење већ био кажњен“.

У глави VII о поврату, а у § 71 казн. закона, вели се, да ће се изрећи строжија казна у случају поврата у злочинствима или преступљењима, и то тако, да суд може кривца осудити не само на највише што му закон за његово дело доноси, него му ту казну може увеличати са још једном њеном половином.

Нико не сумња у умесност оваквих наређења. Давно је већ постало очигледно, да је и право и целисходно, да казна буде снажнија и што је могуће осетнија за онога, који је већ раније грешио, но за онога, коме се суди прва погрешка.

Закон одваја оне који су раније учинили неко кривично дело, па после учине друго ново кривично дело, – особито отежавна околност од оних који два или више пута учине кривично дело истога рода – поврат. У оба случаја изриче повећање казне. За нас

---

* Бранич, часопис за правне и државне науке, број 1 и 2, год. II, Београд, 31 јануара 1888, стр. 31–43.

овде није од значаја ова разлика. Из споменутих наређења ми изводимо ово: кад се пред судом налази кривац, који је раније био осуђен за неко кривично дело, судија има да примењује тежу казну, но кад је пред њим кривац који је први пут погрешно.

Да видимо сада, да ли је учињено све што треба па да примена овога наређења увек буде могућа; да ли има сигурна начина код нас да се дозна је ли неко био раније осуђен? У закону не налазимо ни једно наређење, које би упућивало где и како да се то сазна. Све што у том погледу налазимо, то је, да ће суд кад пресуда извршена постане, осуђеног спровести полицијској власти и послати пресуду на извршење (§ 286 казн. пост.).

Једну само административну наредбу налазимо, но и тој је цел, не да осигура сазнавање о ранијем животу кривчевом, већ та је наредба донесена у цели прибирања грађе за судску статистику. То је наредба да окружни судови воде списак кривичних предмета. Правила како ће се ови спискови, како за кривичне тако и за грађанске предмете водити, издата су први пут циркуларом од 20 Фебруара 1864 год. АБр. 881. Доцније су мењата; а 23 Фебруара 1853 г. АБр. 553 први пут су послати формулари по којима се судови у томе управљати имају. Ови су формулари доцније мењати, проширивани, и сада наши судови имају врло лепе формуларе за бележење судске статистике. На жалост судови не обраћају статистици својих послова онаку пажњу, коју она заслужује, а ни министарство правде не стара се да се прибирање статистичке грађе код судова уредно и правилно врши.

Но као што споменух кривични списак од значаја је само за криминалну статистику. Он не може послужити увек за сазнавање ранијег живота неког кривца.

Кад суд упуту кривца полицијској власти, ова га одмах шиље даље, у казнени завод. Кривац пробави тамо док га не пунте, а код нас врло често док не побегне. Док је на робији зна се за њега, али кад отуд изиђе постепено се заборавља да је он био осуђен, и врло често се то сасвим заборави. Ово особито бива са онима, који после издржане казне не оду својој кући, где их сва околина зна, већ оду на другу страну, где их нико не зна. Слабо ко води о њима рачуна, и зато они често могу да иду куд хоће. Управа казног завода, кад их пушта да им пасош за њихово место рођења, али где ће они да иду то врло често бива њихова лична ствар.

Шта више и они који су пуштени са робије али имају у слободи да издржавају извесно време полицијски надзор, врло често казни избегавају. Наша је полиција претрпана множином неполицијских послова, тако да јој доиста остаје врло мало времена за чисто полицијске послове. Зато она и не може о свему да води онакву бригу какву би требало водити. Зато се и о извршењу полицијског надзора врло често старају кметови, а поред ових, сасвим безбрижно могу „надзиравани“ да шетају и дању и ноћу код хоће и да раде шта хоће.

У прилог овога да наведем још и то, да кривац, ако оде мало даље од своје куће може да промени име, и тада он избегне сваку контролу.

Зато је врло често могуће да се при извиђању кривице некога лица, не зна да је оно раније било осуђено, па тако и наређења законска о отежавним околностима и о поврату врло често могу остати само мртва реч. Због тога код нас многи кривац не буде онолико кажњен колико заслужује, а многи се и сасвим извуче испод примене казног закона. Навешћу овде случај са једним великим зликовцем. Из београдског казног завода побегао је робијаш који је био осуђен крушевачким судом на двадесет година. Потера га не стигне нити пронађе. После кратког времена појави се у ђупријском округу један опасан хајдук који за мало дана много зверстава почини. Власти пође за руком

те га ухвати, спроведе суду и суд га осуди на двадесет година робије. Кад је овај хајдук спроведен на издржавање робије у казненом заводу београдском познаду да је то њихов одбегли робијаш из крушевачког округа. Променио је био име; хајдуковао је, ухваћен је и осуђен под другим именом. Полицијска власт у исто време кад тражи одбеглог робијаша, ухвати проглашеног хајдука, али у овоме она налази сасвим новог кривца а не онога кога је власт већ имала у рукама, судила, осудила и над њим у неколико казну извршила. Један човек – два зликовца. Случај је хтео да се обелодани, да је тај хајдук баш онај исти одбегли робијаш. Тај је случај, што је он и опет спроведен београдском казненом заводу. Да су га послали у Ниш, ништа се не би знало за његов ранији живот, и ко зна да ли он не би успео и по трећи пут да дође у казнени завод са трећим именом.

Навео сам овај један случај, који је мени познат. Ништа не искључује могућност других сличних случајева. А ово треба да је довољно па да увидимо, да је нужно завести јачу контролу над онима, који су били осуђени за злочин или преступ.

*
* * *

У § 18 казн. закона каже се: „Ко се осуди на смрт или на робију или на заточење, губи по самом законнику, чим му пресуда извршителна постане: 1. право на сва државна, црквена, општинска или друга јавна или почасна звања, као и право на све оне народне службе и послове, за које се траже поштеног имена људи, као право бити скупштинар народни и бирати посланике за народну скупштину, давати глас у којим му драго јавним делима, бити изабрани судија, бити сведок, судити о чему као вештак, бити чији пуномоћник, тутор или старалац; 2. све чинове, титуле и достоинства, и право носити знаке одличја или почасности; 3. право на сваку пензију, благодетељања и помоћи од државе или јавних заведења.“

А § 34 казн. зак. гласи: „ко се осуди да изгуби грађанску част он губи сва она права, која су казана у § 18 најмање за годину дана, а најдуже за пет година како коме суд одсуди.....“

На основу ових наређења специјални закони обележавају још и неспособности услед овакве осуде на извесне положаје, и ограничења извесних права. (Види: закон о пороти, изборни закон скупштински, закон о општинама итд.)

Као што је примена наређења о тежој казни за кривца. који је раније грешно, врло често илузорна; тако је и за ова наређења о лишавању извесних права. Овде је то још осетније, јер много чешће може доћи у питање да ли један човек може чинити употребу извесних права у држави. Тако кривац је лишен јавних и политичких права чим је био онако осуђен како то прописују споменути §§ казног закона. Његова неспособност не мери се према томе да ли је један пут или више пута осуђиван. Он је неспособан у погледу споменутих права чим је тако осуђен.

Зато је још потребније завести сигурну контролу или сигурно вођење рачуна о осудама, те тако извесно знати ко је правно способан за извесне положаје или ко може чинити употребу извесних права у држави, а ко то не може. Ни један поштен човек не боји се да му се у прошлост погледа. Ако се за некога посумња ваља имати начина да се лако и за друге неприметно сазна, да ли је сумња основана или не. Код нас се дешавало да се за понеког чиновника у штампи рекне, да је он био осуђен тако да по закону не може бити чиновник. Већ само то што се може такав глас на чиновника изнети,

зацело неће послужити уздицању угледа чиновничког. А шта да рекнемо, ако се зацело међу чиновнике провуче и онај који је доиста био осуђен?

Закон у извесним случајима лишава осуђеног права да буде сведок. Па како се често чује особито у политичким кривицама и у кривицама политичких људи, како су обедили оптуженога продани сведоци који су били на робији! Не верујем да има земље у којој се као код нас тако много говори о лажним сведоцима,¹ а у којој се тако мало ради да се то зло искорени. Нека се уради да се не може ни помислити на употребу сведока који је био осуђен, па ће се ово зло отклонити.

Па изборна права!

Бивало је случајева да се за понеког посланика говорило да је под полицијским надзором, а недавно је један политички лист тврдио за једног народног посланика, да је био осуђен због крађе! Не знам да ли је уредник листа због овога осуђен као клеветник, али факт је да је тај посланик и даље остао као посланик. Осим тога, да ли се могу сигурно контролисати бирачки и поверенички спискови? И намерно и ненамерно лако се може десити да се за повереника онај избере, који по закону не може бити повереник. Ово има особенога значаја, јер се зна како се у очима народа свака кривица брзо изглади. Кад неко скриви сви скоче на њега и власт мора да га штити од гњева народног. После кратког времена сви се на њега ражале, моле за њега а многи га и сасвим правдају за учињену кривицу. Зато се лако и заборавља да је неко био осуђен и да због тога не може бити повереник.

Што непосредна околина кривчева брзо прашта кривицу, не може јој се много замерити. Чим се изглади увреда или страх од злог дела, она више не види зло. Али власт је ту која је позвана да непосредно бди над кривцем. Међутим код нас власт нема увек начина да на ово пази. Једно због тога, а прилично и због немара ми понекад видимо врло жалосне појаве. У једном од више надлештава у Београду постављен је био за практиканта један одбегли робијаш, и то баш из београдског казног завода. После неког времена за ово се сазнало и практикант је враћен на робију.

Наводећи само ових неколико примера – има их више – мени је намера да покажем да треба водити особена рачуна о онима који су били осуђивани. Ваља изнаћи начина да се у свако доба може сазнати за свакога човека, је ли он и за што је био осуђен.

* * *

У Француској је установљен још од 1850 године један особени начин бележења кривичних осуда. Прокурору Боневилу² припада слава што је први изнео предлог о овоме. Његов је предлог усвојен и досадањом практиком у Француској показао се као

1 Баш ових дана у полемици између два српска правозаступника видесмо како један јавно тврди да му је други претио лажним сведоцима.

2 Bonneville de Marsagny, сада хонорарни члан апелације у Паризу, познат је са својих радова не реформи казног законодавства. Он је у Француској први изнео мисао о условном отпусту кривца из казних завода и изложио све добре стране ове установе. Његова је мисао а и по његовом предлогу уређено је у Француској и нарочито бележење кривичних осуда – casiers judiciaires. Његово дело De l'amélioration de la loi criminelle en vue d'une justice plus prompte, plus efficace, plus générale et plus moralisante, иако је већ доста старо, може се и сада врло корисно консултирати. У томе делу изложен је у појединостима и предлог Боневиллов и распис министра правде, којим је у Француској наређено како да се бележе и где да се чувају судски подаци о појединим лицима.

сасвим основан. Ми ћемо овде предложити да се и код нас онако као у Француској бележе кривичне осуде, јер налазимо да би се то могло лако и код нас остварити. Па не само кривичне осуде но и сваки судски акт, којим се мења способност неког лица, нпр. стечај отворен над неким итд. У Француској се бележи нарочито тако да се у свако доба може на сигуран начин сазнати да ли је неко био осуђиван или су му иначе извесна права у друштву одузета.

Одмах, у самом почетку јавља се питање: на коме месту ваља прибирати ове податке о појединим лицима и где да се белешка о томе чува? Да ли тамо где је неко рођен, или тако где је стално живео, или где се случајно нашао? Ваља дакле изабрати место где се најсигурније могу концентрисати сва обавештења о неком човеку. Најподеснија је зато околина у којој је неко рођен.

Кад год се неко саслушава код власти за какву кривицу, прво што се о њему има сазнати то је: ко је и одакле је он родом. Место рођења сазнаје се обично лако. Но дешава се да по неки кривац, кад му је то потребно, прикрије с почетка право место рођења, али пажљиви иследник лако доводи кривца да сам каже одакле је. За домородца и иначе није тешко сазнати право место његовог рођења. То место и треба да буде средиште за прибирање судских података. Код нас је срез врло погодна јединица за то.

Још од почетка нашег државног уређења срез је код нас имао велики значај. У срезу је увек било власти која је народу заповедала и судила. Сада је срез поглавито само полицијско седиште. Врло је вероватно да ће срез код нас постати и нарочито судско седиште. У срезу се најбоље и најлакше може водити белешка о кривцима који су били осуђени. Ту белешку може да чува среска полицијска власт док не буде среског суда, а после то треба да се чува у среском суду. Ево како то може да буде.

Кад неко, ма у коме крају Србије буде осуђен за злочин или преступ, или за иста дела буде пуштен из недостатка доказа, суд треба, чим пресуда постане извршна, да направи извод из осуде, и да пошаље тај извод власти или суду онога среза одакле је осуђени родом. Па не само за злочине и преступе, већ и за иступе, ако и у колико и те осуде повлаче губитак извесних права, ваља шиљати изводе споменутој власти. Власт којој се ови изводи шиљу треба да их у нарочитом одељку чува, као што ћемо мало ниже описати.

За кривце из окружних вароши изводи би се могли слати окружном суду, који би их у нарочитој групи чувао. За кривце из Београда изводе би требало шиљати управи вар. Београда или суду вар. Београда.

За овај навод треба да се пропише формулар, који би суд има само да попуњава. У изводу треба обележити: име и презиме осуђенога, одакле је родом, његову старост и Бр. извршне пресуде са означајем дела за које је и казне на коју је осуђен.

У сваком срезу ваљало би држати ове кривичне изводе у засебној групи и то свака група акта да буде сложена по азбучном реду, по почетном писмену имена кривчевог.

Кад кривични извод дође у срез и пре него што се он остави на место за то одређено, један чиновник треба да се увери о следећем: је ли лице које се у изводу спомиње доиста рођено у томе срезу и то баш у месту које је у изводу означено. Ово је потребно јер може неки кривац, ако му у рачун иде да траг замеће, навалице да неистинито означи место свога рођења. Баш због ове контроле и потребно је да се кривични извори шиљу у срез и тамо чувају, а не код окружног суда. Кад се чиновник увери да је лице, у изводу обележено, доиста родом из тог среза, он ће онда оставити тај извод у групи

акта за то намењену. А ако се увери да кривац није из његовог среза, он ће то одмах на изводу приметити, и извод вратити ономе суду који је кривца судио. У таквом случају суд треба да накнадном истрагом сазна право есто рођења кривчевог.

Има криваца којима се и при најбрижљивијој истрази не може сазнати место рођења. За све ове кривце ваља чувати кривичне изводе на једном месту. У Француској се њихови кривични изводи шиљу на чување министарству правде. И код нас би се они могли чувати у министарству правде или у управи вар. Београда и то у нарочитом одељку који би носио наслов: кривични изводи оних, за које се не зна одакле су родом.

Ово се показало као врло практично, јер се тако при истрази кривице неке скитнице, за кога се не може сазнати одакле је, одмах може дознати да ли је он и раније био осуђиван. Чим се суду спроведе нека скитница суд одма зна да ће у министарству правде наћи обавештења о ранијем животу тог кривца, ако је он и раније осуђиван.

Тако би се исто могло чинити и за странце који буду у Србији осуђени, па било да они у Србији стално живе, било да су у пролазу. За странце је још и нарочито потребно да се шиљу изводи министарству правде. По конвенцијама које је Србија закључила са неким страним државама, кривичне пресуде односно странаца имају се достављати оној држави чији је поданик осуђен. Ово се достављање има вршити преко министарства правде (В. чл. 17 конвенције о издавању криваца између Србије и Италије, чл. 17 конвенције са Белгијом, чл. 19 конвенције са Аустро-Угарском).

Изводе за странце ваља чувати у засебној групи, ради лакшег прегледа и истраживања.

Код нас међу кривцима има врло много странаца, дошљака из Турске, Бугарске, Аустро-Угарске и Босне. То су обично радници и слуге, а врло често нерадници и бадавације који у кривици налазе извор за свој опстанак. Ако су били осуђени за неку кривицу и пошто се казне ослободе они обично иду где хоће, и зато врло лако замећу свој траг. Зато је баш нарочито потребно да се за њих установи једно средиште, где ће се стицати обавештења о њима.

Овима не треба придружити оне странце, који су природом Срби постали. За њих треба шиљати извод власти оног среза у коме живе. Одашиљање кривичних извода могло би се ставити у дужност државним тужиоцима. Чим пресуда постане извршна, они би се имали старати да се тачан извод пошље дотичној власти.

Од времена на време требало би ревидирати кривичне изводе, и ако би који кривац умро, његов извод издвојити. Управама казних завода ваљало би ставити у дужност да за сваког умрлог осуђеника одмах јаве дотичној власти, како би ова издвојила његов извод. Исто тако издвајали би се кривични изводи и оних којима су права повраћена. Тако се може избећи пренатрпаност кривичних извода. Осим тога и правда ће бити задовољена јер кад се нечија кривица сасвим изглади, право је да и последњи њен траг ишчезне.

Једна озбиљна замерка која се у Француској чини овако уређеном бележењу кривичних осуда, то је, што ова белешка прати човека кроз цео живот његов. За кривицу коју је у младости учинио, и коју је можда скупо и горко покајао, он је непрестано и до гроба жигосан. Зато је једно мњење практичних криминалиста, да се кривични извод за свакога кривца поништи, ако он за десет година по учињеном кривичном делу – односно по издржаној казни, не учини ново кривично дело. Друго мњење, коме се и ми

придружујемо, противно је овакоме поништају кривичног извода, јер закон овлашћује кривца да може тражити повраћај права, судом због злочинства изгубљених. Кад кривац успе да судом права поврати, нестаће и његовог кривичног извода.

*
*   *
*

Тако би се, држим, и код нас могло, по примеру француском, уредити бележење кривичних осуда и на тај начин осигурати контрола над онима, који учине кривицу и за њу буду осуђени. Ово се може наредити законом, а може и наредбом министра правде. Министар правде позван је да се стара о правилном администровању правде, а овом мером баш се на то и иде, да се осигура тачна и правилна примена правде. Слично кривичним изводима могли би се бележити и код нас подаци и за оне који су под стечајем или старатељством, јер су и они извесних права лишени.

Посао овај не би био много компликован. Једино би у почетку било тешко, што би се за извесан број година у назад – 10 – 15 година³ морао овај извод правити. За последњих неколико година могли би изводе начинити сами судови а за раније године могли би се ови изводи начинити код казних завода. Ваљало би само за тај посао придати казним заводима по једног или два окретна судска писара, који би тај посао брзо и тачно могли извршити.

Тако би за кратко време могли имати сигурне податке о свима онима чија је прошлост забележена у судским кривичним актима, и о онима који су по закону извесних права лишени.

Једина би озбиљна незгода код нас за остварење овога била односно иступа, које би требало прибележити, јер иступе извиђају и суде полицијске власти, а није сигурно да би се у њиховим архивама могло све изнаћи. Но много би се добило ако би се за сада за преступе и злочине ово потпуно извршило.

Установа нарочитих кривичних извода у многоме би олакшала истрагу кривичних дела. Сваки иследник имао би за многога кривца један више извор за сазнавање његовог ранијег живота. Иследник из Београда, на пример, обратио би се с питањем на дотичну власт. Ова би по прегледу кривичног извода одмах могла јавити иследнику из Београда да ли и шта стоји за тога кривца у његовом изводу а могла би и копију извода послати. На тај начин ислеђење би у многоме случају било олакшано.

Поред тога власти и иначе може бити потребно да за некога сазна, постоји ли његов кривични извод. Власт то може тражити кад имадне основаног разлога за то, и она власт од које се тражи ово обавештење, треба брзо на та питања да одговара.

Ови изводи треба да имају званичан карактер и да не буду доступни свакоме. Уверења о постојању или непостојању кривичних извода издаваће се приватнима у колико то закон допушта, као и за сва друга уверења или копију судских акта.

Има више од тридесет година како се у Француској, са врло великим успехом, овако бележе кривичне осуде. Сваком годином све се више потврђује колико је корисна ова установа. Париско апсанско друштво ове је године посветило неколико својих седница проучавању питања: да ли би што требало изменити у досадањој пракси, и глас свију стручњака био је, да је врло подесан и врло рационалан досадањи начин вођења рачуна

3 У Француској је то учињено за 20 година у назад.

о ранијем животу појединих криваца. Из извештаја који је у друштву о томе питању поднео сам творац овог система⁴ навешћемо само ово: „Зна се да ова новина, примљена најпре врло хладно као утопија, би извршена благодарећи настајавању ауторовом и одличној брижљивости и сталности министра правде, и то за неколико месеца, средством простог министарског расписа; од тог доба она је дала, као што тврди криминална статистика, резултате толико повољне, колико неочекиване.

Данас се дакле тачно познаје раније судска прошлост сваког оптуженика; ни један који је у поврату не може избећи праведној судској осуди; сада се више немамо бојати да нађемо у бирачким или поротничким списковима, у војсци, међу учитељима наше деце и међу многобројним носиоцима државне власти, људе који су судом права изгубили.

Поред ових резултата, тако неопходних за правду, тако потребних са достојанство јавних звања и за друштвену морализацију, ваља такође водити рачуна о големим услугама, које установа сигурног бележења судске прошлости чини маси поштених људи чији је она заштитник.

Појмљиво је да кривци не воле ову установу. Она је огледало у коме се огледа њихова прошлост; али друга страна овога огледала опет показује са једнаком извесношћу поштене људе.

Ако је један грађанин, који је до тога доба без икакве погрешке био, спроведен суду, он може сваку неправедну оптужбу одбити, говорећи са сигурношћу судијама: загледајте у моју прошлост, ја никада нисам против закона грешио. И овом, најречитијом од свију одбрана, он је сигуран да ће задобити благовољење судијино, а можда и осигурати себи потпуно извињење.“

Новембра 1887 год.

---

4 Bonneville de Marsangy, Rapport sur les casiers judiciaires, штампано у Bulletin de la Société générale des Prisons. Mars. 1887.